

Особливості територіальної організації закладів дошкільної освіти у Львівській області

Здійснено аналіз розвитку мережі дошкільних закладів регіону. Охарактеризовано територіальну організацію дошкільних установ та рівень їх матеріально-технічного забезпечення. Особлива увага звертається на рівень охоплення дошкільним вихованням як на основу для забезпечення наступності в освіті. Показано дефіцит у забезпеченості населення місцями у дошкільних закладах, що порушує право громадян на освіту. Визначено основні проблеми функціонування дошкільних закладів освіти. Запропоновано основні шляхи покращення ситуації.

Ключові слова: дошкільний навчальний заклад (ДНЗ), дошкільна освіта, забезпеченість ДНЗ.

Дослідження територіальної організації закладів дошкільної освіти є надзвичайно актуальним для Львівської області, оскільки охоплення дошкільним вихованням тут становить лише 40%, що на 17% менше ніж по Україні загалом. Область займає 25 місце в Україні за забезпеченням дітей дошкільними закладами і перебуває серед аутсайдерів у цій сфері ще з 1990 р. Кількість місць у дошкільних установах скорочувалася, починаючи ще з 1995 р., сьогодні скорочення припинилося, але нові місця, що створюються, не здатні задовольнити зростаючий попит. Загостренню проблеми сприяє той факт, що наявні місця не відповідають вимогам нормативного матеріально-технічного забезпечення. У ДНЗ (дошкільний навчальний заклад) багато років не поновлювалося технологічне обладнання, меблі, м'який інвентар, медичне і фізкультурне обладнання, іграшки, не проводилися капітальні ремонти [1, с. 10], земельні ділянки при дошкільних закладах непорядковані або й взагалі відсутні. Через недостатній рівень державного фінансування, додаткову фінансову та матеріальну підтримку ДНЗ отримують від батьків, які забезпечують дошкільні установи необхідним інвентарем. Сьогодні актуальність розвитку мережі дошкільної освіти полягає у повноцінному розвитку, вихованні та освіті дітей, починаючи з раннього віку, адже дошкільні заклади повинні закладати основу для подальшої освіти та всебічного розвитку дитини, а також допомогати матерям, які вирішили повернутися до активної економічної діяльності. Забезпеченість населення освітніми послугами є основою соціально-економічного та культурного розвитку регіону, саме дошкільна освіта забезпечує наступність у навчанні і сприяє підвищенню якості освіти і виховання в загальноосвітній школі. Через напружену ситуацію, що склалася у сфері дошкільної освіти, значення досліджень особливо актуалізується ще й тому, що вивчення даної галузі економіки здійснюється не в достатньому обсязі, має переважно педагогічну спрямованість, що не дозволяє вирішувати назрілі соціально-економічні проблеми комплексно.

Дослідження формування та функціонування мережі дошкільних закладів освіти здійснювали дослідники В.І. Куценко, В.В. Стецький, Л.М. Немець, Т.Ю. Мельниченко, Л.С. Пісоцька та ін. Загальні відомості про сучасний стан розвитку освітньої сфери області можна знайти у програмах регіонального та міського розвитку: «Програма розвитку освіти Львівщини на 2009–2012 рр.», «Програма розвитку освіти м. Львова на період 2008–2012 рр.» та «Підсумки розвитку загальної середньої, позашкільної та дошкільної освіти у 2008–2009 навчальному році та завдання на 2009–2010 навчальний рік в контексті реалізації Програми розвитку освіти на період 2008–2012 рр.».

Метою статті є дослідження особливостей територіальної організації дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), виявлення диспропорцій у забезпеченні місцями у дошкільних установах та пошук шляхів, що сприяли б забезпеченню рівного доступу до дошкільних послуг населення регіону.

Дошкільна освіта, як обов'язкова первинна складова системи освіти України, визнається державою як пріоритетна. Державна політика в цій сфері здійснюється за кількома напрямками, основні з яких передбачають [2]: надання всебічної допомоги сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини; забезпечення доступності та безоплатності дошкільної освіти в державних та комунальних дошкільних навчальних закладах; піклування про збереження і зміцнення здоров'я, психологічного і фізичного розвитку дітей; сприяння збереженню та розвитку мережі дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності. Як бачимо, значна увага надається розвитку та збереженню мережі дошкільних закладів, які є основою доступності дошкільної освіти. Функціонування мережі ДНЗ області характеризується низкою територіально-структурних процесів, які відображають особливості її формування та розвитку. Під територіально-структурними процесами розвитку мережі ДНЗ розуміємо всі процеси, що впливають на якісні та кількісні зміни у територіальній структурі закладів.

На початок 2009 р. у Львівській області функціонувало 536 дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) різних форм власності, де виховувалося 40% (51,9 тис.) дітей відповідного віку. Наповнюваність ДНЗ становила 131 дитину на 100 місць і зросла порівняно з 2000 р. на 32 особи. З 536 ДНЗ області 293 (55%) розташовані у міських поселеннях і 243 (45%) у сільській місцевості, в тому числі 20% усіх ДНЗ серед міських поселень розташовані у м. Львові. Зміни, що відбуваються у кількісному складі мережі ДНЗ регіону, є одним із найдинамічніших показників розвитку галузі, починаючи із 1990 р. У 1990 р. в регіоні функціонувало 858 ДНЗ, а до 2004 р. їх залишилося всього 472, скорочення склало 45% (рис. 1).

Особливо значних змін зазнала мережа дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості, у Миколаївському та Дрогобицькому районах кількість закладів зменшилась більш ніж на 80%, у Золочівському, Самбірському, Жидачівському районах – більш ніж на 50%. Стрімке зменшення кількості дошкільних закладів було пов'язане із зміною способу господарювання, закриттям підприємств, а відповідно і відомчих дошкільних установ, початком демографічної та економічної кризи. З 2005 р. розпочалася тенденція до збільшення кількості ДНЗ (у 2009 р. їх кількість уже становила 554), що було пов'язано із збільшення попиту на послуги ДНЗ, оскільки відбулося збільшення народжуваності та певне покращення добробуту громадян (рис. 2).

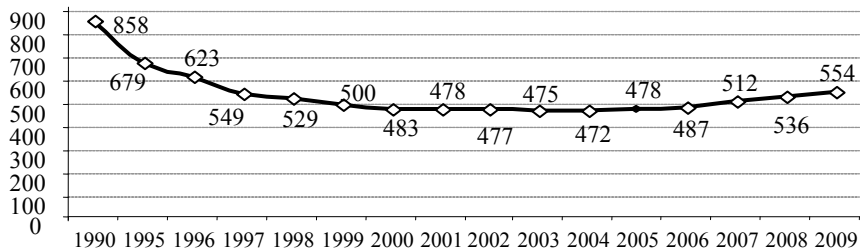

Рис. 1. Динаміка зміни кількості дошкільних закладів, одиниць
(Побудовано за даними: [3–4, с. 3]).

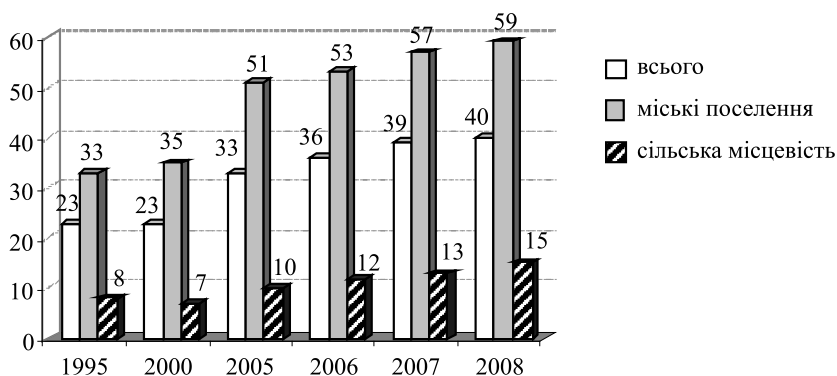

Рис. 2. Охоплення дітей ДНЗ, % (Складено за даними: [3; 6])

Однак наявна кількість ДНЗ виявилася неспроможною задовольнити зростаючий попит, що сприяло розвитку корупції в галузі (хто більше заплатить – того дитина і потрапляє в садочок поза чергою) та викликало напруження серед населення. Перешкодою для відновлення роботи закритих установ стала оренда або передача значної частини приміщень, які належали ДНЗ, бюджетним організаціям, приватним підприємцям, благодійним фондам, приватним освітнім навчальним закладам, релігійним організаціям, фельдшерсько-акушерським пунктам, сільським радам, надано в житловий фонд або зруйновано, частина потребує капітального ремонту [5].

Внаслідок зростаючого попиту кількість дітей у ДНЗ збільшилась за період з 2000 по 2008 рр. в 1,5 разу (із 34,8 тис. до 51,9 тис. дітей). Відповідно зріс і рівень охоплення дошкільним вихованням до 41% у 2009 р. (у 1997 р. становив лише 16%).

Рівень охоплення дошкільним вихованням звичайно є найвищий у містах: від 94% у Моршині до 52% Дрогобичі. У межах адміністративних районів він становить менше 50% та коливається від 47% у Бродівському, 45% – Кам'янка – Бузькому, 42% – Сокальському, до 8% у Дрогобицькому та 6% у Турківському (рис. 3).

Зростання рівня охоплення дітей дошкільною освітою звичайно є позитивним явищем, однак у територіальній організації та функціонуванні ДНЗ наявні й негативні аспекти, які перешкоджають надавати послуги в повному обсязі та належної якості, серед них:

1. Недостатні рівні фінансування галузі не дозволяють розвивати мережу, а лише підтримують її функціонування. Сьогодні 90% усіх ДНЗ є у комунальній власності, тобто фінансуються з місцевих бюджетів, що впливає на рівень матеріально-технічного забезпечення закладів, який не відповідає нормативним вимогам та морально застарілий.

У 2007 р. на освіту з бюджету області було виділено 1607,1 млн. грн., що становило 31% від усіх сукупних видатків, в тому числі на дошкільні заклади – 206,4 млн. грн. (що становило 12,8% від видатків на освіту) [7, с. 16].

Середня вартість утримання однієї дитини становить 6379 грн., середня вартість харчування складає 7,5 грн. у містах та 5,4 грн. у сільській місцевості. Недостатні рівні фінансування породжують проблему добровільних «спонсорських внесків», які, за словами батьків, складають від 300 грн. до 1000\$ залежно від району розташування садочка, кваліфікованості персоналу, стану матеріально-технічного забезпечення та довжини живої черги за записом

Рис. 3. Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (Авторська розробка за: [6])

у дошкільну установу. Проте «спонсорський внесок» не дає гарантії, що дитину влаштують у добру групу, де за нею буде додатковий догляд, подекуди кількість дітей в групах досягає 38.

2. Незадовільний стан матеріально-технічної бази ДНЗ. Загальна площа приміщень ДНЗ у 2008 р. становила 487,3 тис. м² або 9,4 м² на одного вихованця (при нормі 13,5 – 14,5 м² [8]), з яких 293,6 тис.м², або 60% становили площі групових (до складу яких входять роздягальня, ігрова, спальна, буфетна) приміщень, що в розрахунку на одного вихованця становило 5,65 м², при нормі для ясельних груп 13 м², а для дошкільних – 11,9 м². Реальна площа приміщень, що припадає на одного вихованця, склала всього 46% від нормативно встановленої. Найнижчі рівні забезпечення площею групових приміщень у Старосамбірському, Бродівському районах та м. Стрию – менше 5 м² на одного вихованця. При цьому у 2007 р. 51 заклад (або ж 10% закладів області) здавали свої приміщення в оренду загальною площею 20,3 тис. м² (4,3% від усієї площі), а також 60% усієї орендованої площі здали в оренду ДНЗ м. Львова [9, с. 39]. У 2009 р. кількість закладів, які здавали приміщення в оренду, зменшилася до 46, а кількість зданих в оренду приміщень – до 17,8 тис. м².

3. Завантаженість ДНЗ. Кількість дітей у закладах з розрахунку на 100 місць, або наповнюваність зростає в 1,9 рази (69 у 1995 р. до 131 у 2008 р.), у міських поселеннях показник коливався від 71 у 1995 р. до 136 у 2008 р., а в сільських від 58 до 107 за той самий період. Найбільш переповненими є дошкільні установи у міських поселеннях. У 2008 р. лише у міських поселеннях Дрогобицького району наповнюваність становила 65 дітей на 100 місць, в усіх інших районах на 100 місць припадало від 112 дітей у Сокальському до 208 у Старосамбірському. У м. Львові на 100 місць припадало 149 дітей. Рівень наповнюваності ДНЗ у сільській місцевості звичайно є нижчим, ніж у містах, проте й тут усі установи є переповненими, а в 4 районах області наповнюваність у сільській місцевості є вищою – це Городоцький, Перемишлянський, Пустомитівський та Самбірський райони. Недоукомплектованими залишаються ДНЗ лише у Сколівському районі (54 дитини на 100 місць), Радехівському та Миколаївському (по 74), Дрогобицькому (84), Золочівському (87). Однак ситуація, що склалася, свідчить, що в більшості сільських районів є значна потреба у додаткових місцях у ДНЗ.

4. Переповненість дошкільних закладів відповідно впливає і на наповнюваність груп. Так, у 2008 р. в області на одну групу в середньому припадало 23,2 дитини. Найвищий показник наповнюваності у м. Моршин – 30,1 дитина, Буському районі – 28 дітей, у м. Львові та Золочівському районі по 25,9 дітей. Загалом лише у Мостиському, Сколівському, Старосамбірському, Стрийському та Турківському районах наповнюваність груп становила менше 20 дітей (нормативною є наповнюваність груп: для дітей віком до одного року – до 10 осіб; для дітей віком від одного до трьох років – до 15 осіб; для дітей віком від трьох до шести років – до 20 осіб, у селах, селищах, кількість дітей у групах може визначати засновник залежно від демографічної ситуації [10])

5. Передача частини закладів в оренду та зростаючий попит на дошкільні послуги сприяли облаштуванню ДНЗ у приміщеннях, не пристосованих для тривалого перебування в них дітей, – наприклад, на перших поверхах житлових будинків, де дозволяється облаштовувати лише дитячі групи короткочасного (до 3 годин) перебування, або у приватних помешканнях. ДНЗ повинні розміщуватися на окремих земельних ділянках з розрахунку 40 м² площі на одне місце, а озеленення повинно становити не менше ніж 20 м² на одне місце [8]. Проте

цих нормативів фактично не дотримуються, особливо у міських поселеннях, де земля надто дорога, щоб віддавати її під озеленення дошкільних установ.

Оскільки в області спостерігається хоч незначне, але зростання народжуваності, попит на дошкільні послуги буде зростати, а отже, необхідно впроваджувати заходи, які б сприяли поступовому вирішенню назрілих проблем у територіальній організації закладів. Стан розвитку мережі та матеріально-технічне забезпечення закладів дошкільної освіти разом із зростанням народжуваності вимагає від усіх рівнів державних органів влади вжиття заходів, які б дозволяли розширювати мережу ДНЗ та покращити забезпечення населення освітніми послугами. Шляхами покращення ситуації можуть бути:

1. Вивільнення орендованих приміщень. Сьогодні, коли відчувається дефіцит місць в ДНЗ, доцільно вивільняти приміщення орендовані, які не використовуються або потребують ремонту, переобладнувати та облаштувати їх для роботи з дітьми. Проблема орендованих приміщень є актуальною для області, оскільки частина з них була продана або зруйнована всупереч законодавству [10]. Спостерігається тенденція поступового вивільнення орендованих приміщень, впродовж 2008–2009 н. р. в м. Львові у приміщеннях, вивільнених від оренди, було додатково відкрито 20 груп. На даний час у м. Львові ще приміщення для 204 груп ДНЗ перебувають в оренді [11], а отже, розпочаті заходи потрібно продовжувати.

2. З появою ринкових відносин почали виникати ДНЗ приватної форми власності, які могли б допомогти вирішити проблему з місцями у садках, але вони не отримали широкої популярності серед населення. Розвиток дошкільних закладів приватної форми власності відбувається дуже повільно, значна частина з них була закрита в період з 2000 по 2006 рр., і цей процес триває. В області у 2000 р. функціонувало 13 ДНЗ приватної форми власності, а на початок 2009 р. їх залишилося лише 7. Повільний розвиток ДНЗ даного типу можна пояснити його фінансовою недоступністю для основної маси молодих сімей (оскільки середньомісячна плата за послуги таких закладів коливається від 1500 грн.) та набором послуг, який пропонує ДНЗ: вони часто не відрізняються від тих, які дитина може отримати у державному закладі, а черга на вступ існує уже і приватних садочках. Однак серед забезпеченої частини населення набувають поширення садочки гувернерського типу, які облаштовуються у приватних помешканнях, кількість вихованців не перевищує 5–8 осіб, часто працюють неофіційно, а їхня діяльність не контролюється відповідними органами.

Серед населення відбувається пропагування заняття «садковою» підприємницькою діяльністю з метою організації ДНЗ фізичними та юридичними особами [12], проте така діяльність не є поширеною серед підприємців, оскільки, окрім великої відповідальності, вимагає великих фінансових затрат та володіння специфічними навичками для роботи з дітьми. Іншою формою надання специфічних дошкільних послуг є організація платних груп у державних чи комунальних ДНЗ, такі групи функціонують за спеціальною освітньо-виховною програмою (наприклад, у м. Львові функціонують платні групи, що працюють за програмою «Крок за кроком»), середньомісячна вартість навчання в яких становить від 400 грн.

2. У зв'язку із зменшенням кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах з'являється можливість організувати дошкільне виховання на базі загальноосвітньої школи, що є особливо актуальним для сільських регіонів. У руслі запровадження безперервної освіти впродовж життя впроваджується модель навчання: дошкільний навчальний заклад – школа – профільна школа – ВНЗ [13, с. 154–155]. На даному етапі розвитку освітньої сфери розпочали функціонування НВК, які дозволяють надавати послуги як дошкільної, так і шкільної освіти. Навчально-виробничі комплекси

типу «ДНЗ-ЗНЗ» уже отримали поширення в регіоні і функціонують у м. Львові, Кам'янка-Бузькому, Сокальському, Жидачівському, Самбірському районах. Загалом 55,5% навчальних закладів такого типу розташовані у сільській місцевості.

3. Для поліпшення ситуації з місцями створюються групи з різним режимом перебування (короткотривалі, прогулянкові, консультативні, групи вихідного дня, групи з підготовки дітей до навчання в школі тощо [13, с. 236]. Наприклад, у сільській місцевості, де немає дошкільного закладу, можна створювати дошкільні групи при загальноосвітніх навчальних закладах (використовувати вільні приміщення навчальних закладів) або в орендованих приміщеннях, які відповідають усім санітарним нормам і правилам. Це сприяло б покращенню підготовки дітей до навчання в школі [14, с. 312]. Проте такі групи не завжди знаходять підтримку у батьків, тому що в таких групах дитина перебуває всього кілька години і тому її треба вчасно привести і забрати [15.]. У 76 (14%) ДНЗ області організовано групи короткотривалого перебування, які відвідує 2,6% дітей області, що охоплені дошкільним вихованням. У 26 міських ДНЗ організовано 29 груп, які відвідують 509 дошкільнят. У сільській місцевості 100 груп, які відвідує 861 дитина, працює у 50 навчальних закладах, що розташовані у Мостиському, Стрийському, Перемишлянському, Старосамбірському, Кам'янка-Бузькому, Турківському районах та у м. Львові.

4. Збільшення державного фінансування та пошук шляхів залучення додаткових коштів (не лише батьківської підтримки), а також спонсорів та меценатів, які могли б надати фінансову допомогу для розвитку територіальної організації та матеріально-технічної бази ДНЗ.

5. Батькам, котрі з різних причин вирішили навчати і виховувати дитину самостійно, потрібно створювати консультаційні пункти або служби соціального і педагогічного патронажу, в яких повинна надаватися необхідна педагогічна і психологічна допомога. Ці заходи необхідні для 100% охоплення дітей 5 річного віку дошкільним вихованням, як це практикується в європейських країнах.

Недосконала територіальна організація закладів дошкільної освіти не дає можливості забезпечити рівний доступ населення до послуг дошкільної освіти, що сприяє низькому рівню охоплення дітей дошкільною освітою, переповненості груп, черговості на влаштування у дошкільні навчальні заклади, посиленню корупційних явищ. Посиленню диспропорцій у територіальній організації дошкільної освіти сприяє недостатній рівень фінансування дошкільних закладів, що унеможлиблює їх розвиток: облаштування додаткових місць, покращення матеріального забезпечення, а тим більше будівництво нових дошкільних установ там, де на них є попит. Негативний вплив має також відсутність ефективної державної програми з фінансування та розвитку дошкільної освіти, а також відсутність ґрунтовних наукових досліджень з проблем розвитку територіальної організації закладів дошкільної освіти. Зважаючи на досить напружену ситуацію в області із забезпеченням населення послугами ДНЗ, необхідно продовжувати наукові дослідження, які б сприяли комплексному вирішенню назрілих проблем та допомогли в удосконаленні територіальної організації ДНЗ та оптимальному задоволенні освітніх потреб мешканців області.

Список використаних джерел

1. Програма розвитку освіти Львівщини на 2009 – 2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oblrada.lviv.ua/programs.php>.
2. Загальні відомості про дошкільну освіту в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/>.
3. Дошкільні заклади у Львівській області (1995-2009 рр.) – Режим доступу: http://www.stat.lviv.ua/ukr/si/year/2009/t199909_1.pdf.
4. Освіта у Львівській області : [Стат. збірник]. – Львів, 1999. – С. 3.

5. Рожок І. Доля дитячих садків під знаком запитання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=47509>.
6. Заклади освіти у Львівській області : [Стат. збірник] / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2009 – 124 с. Соціальні індикатори рівня життя населення : [Стат. збірник] / за ред. С. О. Матківського. – Львів, 2008. – 155 с.
7. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів. ДБН В. 2.2– 4 -97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=103639>.
8. Система освіти у Львівській області : [Стат. збірник]. – Львів, 2008. – С. 15-405.
9. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua10>.
10. Підсумки розвитку загальної середньої, позашкільної та дошкільної освіти у 2008-2009 навчальному році та завдання на 2009-2010 навчальний рік в контексті реалізації Програми розвитку освіти на період 2008-2012 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.city-adm.lviv.ua/for-citizen/education/pidsumki-rozvitku-zagalnoji-serednoji-pozashkilnoji-ta-doshkilnoji-osviti-u-2008-2009-navchalnomu-roci>.
11. Приватний дитячий садок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://matviyenkoentrepreneur.blogspot.com/2009/03/blog-post.html155>.
12. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : [колективна монографія] / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.
13. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : [монографія] / В. І. Куценко. – Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.
14. Дошкільна криза: садочками забезпечено лише половину маленьких львів'ян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=60616>.

Сыниюра-Ростун Н.Р. Особенности территориальной организации учреждений дошкольного образования во Львовской области.

Осуществлен анализ развития сети дошкольных заведений региона. Охарактеризована территориальная организация дошкольных учреждений и уровень их материально-технического обеспечения. Особенное внимание обращается на уровень охватывания дошкольным воспитанием как на основу для обеспечения последовательности в образовании. Показан дефицит в обеспеченности населения местами в дошкольных заведениях, что нарушает право граждан на образование. Определенно основные проблемы функционирования дошкольных учреждений. Предложены основные пути улучшения ситуации.

Ключевые слова: заведение дошкольного образования, дошкольное образование, обеспеченность дошкольным образованием.

Syniura-Rostun N.R. Peculiarities of Territorial Organization of the Preschool Education Establishments in the Lviv Region.

Development of regional preschool establishments' network is analyzed. Territorial organization and level of material well-being of preschool establishments are described. Special attention is given to the scope of preschool education as the basis for providing the succession in education. The deficit of places in preschool establishments that constitutes the violation of citizens' right to education is outlined. Basic problems of functioning of preschool educational establishments are considered. The ways of situation improvement are offered.

Key words: preschool educational establishment, preschool education, preschool establishments coverage.

Надійшло 15.02.2010 р.